

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ
MARMARA KRİZİ**

Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme

AYŞE KÜÇÜK

12716019

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU**

2015-İSTANBUL

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA KRİZİ
Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme

AYŞE KÜÇÜK

12716019

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih

Tezin Savunulduğu Tarih

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı

İmza

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuat Aksu

Jüri Üyeleri :

:

Bu tez TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172) kapsamında desteklenmiştir.

İSTANBUL

NİSAN 2015

ÖZ

TÜRKİYE İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA KRİZİ Kriz Yönetimi Açısından Bir İnceleme AYŞE KÜÇÜK MART, 2015

Bu tez çalışmasında, Türkiye ve İsrail arasında 2010 yılının Mayıs ayında başlayan ve halen devam etmekte olan “Mavi Marmara Krizi” incelenecektir. İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH), The Free Gaza Movement, Ship To Free Gaza, Ship to Gaza Sweden, The International Committee to Lift Siege on Gaza, The European Campaign to End the Siege on Gaza adlı sivil toplum kuruluşlarının Gazze’ye deniz yoluyla yardım ulaştıracağını kamuoyuna ilan etmesi, İsrail’de tepkilere neden olmuştur. İsrail, filonun yola çıkmasına izin verilmemesi gerektiğini birçok kanaldan Türkiye’ye iletmiştir. Türk karar alıcılar ise, Türkiye’nin demokratik bir ülke olduğunu ve sivil toplum faaliyetlerinin zorla engellenemeyeceğini belirten açıklamalar yapmışlardır.

Yardım Filosu’na 31 Mayıs 2014 sabahı 4.30 sıralarında İsrail karasularının 70-80 deniz mili açığında düzenlediği operasyon sonucunda 10 kişi hayatını kaybetmiş 50’den fazla aktivist ise yaralanmıştır. İsrail’in askeri müdahalesi nedeniyle sivil toplum-devlet arasında başlayan bir kriz, Türkiye-İsrail krizine dönüşmüştür. Türkiye için “Mavi Marmara Krizi” filoya uluslararası sularda askeri operasyon düzenlenmesi ve aktivistlere ölçsüz şiddet uygulanmasıyla başlamıştır. Sivil toplum örgütlerinin bir eyleminin İsrail tarafından askeri operasyonla karşılık bulması, İsrail için de bir krizin varlığını göstermektedir. Çalışma, karar alıcıların algılamalarına, göreceli güç kavramına, ulusal faktörlere atıfta bulunan Neoklasik Realizm temeli üzerinden kurgulanacaktır. Karar alıcıların eylemleri, hedef ülke, üçüncü aktör üzerindeki etki ve tepkileri önemli bir yere sahiptir. Farklı biçim, şekil ve coğrafyalarda, yine birbirinden farklı süreçlerle gelişen krizlerin varlığı hem bir tanım hem de tasnif yapılmasını gerektirmiştir. Karar alma mekanizmasının başında bulunan liderler, dönemlerinde ulusal çıkarlarını korumak ve kriz yönetiminin zorluklarıyla mücadele etmek durumundadırlar. Ayrıca, bu süreçte hangi stratejinin seçileceğine, kaynakların nasıl kullanılacağını da belirlemektedirler. Kriz yönetim sürecinde benimsenen strateji, krizleri yönetmede tek başına etkili olmayıp, sürecin başarısını etkileyen faktörler birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmada, Türkiye ile İsrail ilişkilerinin “11 Eylül’ü” olarak ifade edilen Mavi Marmara Krizi, karar alıcıların uygulamaları dâhilinde ele alınıp, neden bir krizin ortaya çıktığını belirlemek açısından önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kriz Yönetimi, Dış Politika Krizleri, Mavi Marmara Krizi, Filo Olayı.

ABSTRACT

MAVI MARMARA CRISIS IN TURKISH-ISRAELI RELATIONS
An Analysis From The Perspective of Crisis Management
AYŞE KÜÇÜK
MARCH 2015

In this thesis, the crisis between Turkey and Israel called ‘Mavi Marmara’ that started in May 2010 and is still going on today is examined. Israel reacted negatively to the announcements that several civil society organizations such as *Humanitarian Relief Foundation (İHH)*, *Ship To Free Gaza*, *Ship to Gaza Sweden*, *The International Committee to Lift Siege on Gaza*, *The European Campaign to End the Siege on Gaza* had made on their plans to transport humanitarian help by sea to Gaza. Israel asserted that Turkey had to prevent the departure of the ship declaring this initiative as an attempt to interrupt the Israeli blockade in Gaza. Turkish decision-makers, on the other hand, responded with several statements underlining that Turkey, being a democratic country, cannot ban civil society activities unilaterally.

Despite all the warnings, the ship departed from Istanbul on May 22, then from Antalya on May 28 and finally met the other ships near Cyprus. As a result of Israeli operation against the fleet 80 miles off its territorial waters on May 31 at around 04.30, ten people died and more than 50 activists were wounded. A crisis between the civil society and a state that arose after the operation turned to be a crisis between Turkey and Israel afterwards. According to Turkey, the crisis began with the Israeli attack to the fleet in the international waters and its disproportional violence against the activists. That Israel preferred to react militarily to a civil society action indicates, on the other hand, that it considered this action as a crisis. This study is based on the theory of neoclassical realism. The choice of neoclassical theoretical framework inevitably necessitates a foreign policy analysis. In the study, the actions of decision-makers, target country and effects as well as reactions of third actors are significant.

The leaders, as the heads of decision-making mechanisms are in the position to defend national interests and struggle with the difficulties of crisis management. They also choose which strategy to follow and decide how to use the resources. However, the strategy chosen in the process crisis management is not the sole factor, as there are many more factors that influence the process. In its analysis of ‘Mavi Marmara Crisis’, which was labeled as the ‘9/11 of Turkish-Israeli relations’ within the context of the activities of decision-makers, this study will contribute to determine why a crisis arose.

Key Words: Crisis Management, Foreign Policy Crises, Mavi Marmara Crisis, The Flotilla Incident.

ÖNSÖZ

Türkiye-İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara olayı, askeri-güvenlik, insani, siyasi-diplomatik ve hukuksal boyutları olan çok katmanlı bir kriz özelliği göstermektedir. Mavi Marmara Krizi, meydana gelişi yönüyle Türkiye'nin bugüne kadar yaşadığı diğer bütün krizlerden ayrılmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği bir eylem Türkiye tarihinde ilk kez bir dış politika krizi yaratmıştır. Kriz nedeniyle Türkiye-İsrail diplomatik ilişkileri asgari düzeye indirilmiş; ikili ilişkilerin başlangıç noktasını oluşturan askeri antlaşmalar ise askıya alınmıştır. Kriz yönetim sürecinde Türkiye sorunu uluslararasılaştırmış; BM Güvenlik Konseyi, NATO ve İslam Konferansı Örgütü gibi pek çok uluslararası kuruluşun İsrail'i kınayan bildirimler yayınlamasını sağlamıştır. Ayrıca, ilişkilerin normalleştirilmesinin şartı olarak; İsrail'in kamuoyu önünde özür dilemesini, tazminat ödemesini ve son olarak Gazze Şeridi'nde uyguladığı deniz ablukasına son vermesini istemiştir. Türkiye'nin öne sürdüğü şartlar tam olarak yerine getirilmediği için henüz ilişkiler normale dönmemiştir. Bu nedenle Mavi Marmara Krizi, halen devam etmekte ve etkilerini sürdürmekte olan "canlı", "yaşayan" bir krizdir. Bu çalışmada kriz yönetim sürecini belirleyen faktörlere, karar alıcıların bakış açılarından yola çıkılarak yer verilecektir. Bu amaçla neden ilişkilerin bir kriz boyutuna ulaştığı, krizi yönetiminin bu aşamaya kadar nasıl gerçekleştirildiği üzerinde durulacaktır.

Tezin kaleme alınma süreci ve tamamlanma aşaması pek çok kişinin emeği ve desteğinin bulunduğu belirtmek isterim. Öncelikle, çalışmanın her aşamasında teşvik edici yorumlarda, eleştirilerde ve önerilerde bulunan değerli danışman hocam Doç. Dr. Fuat Aksu'ya, proje ekip arkadaşlarıma, değerli arkadaşlarım Esra Güleç, Sevinç Doğan, Kübra Çakmak, Olkan Senemoğlu, Tuğçe Kafdağlı, Bora Şahin'e, tez yazım sürecini kolaylaştıran İslam Araştırmaları Merkezi'ne ve son olarak her aşamada desteklerini hep hissettiğim anne ve babama katkılarından dolayı teşekkür ederim.

AYŞE KÜÇÜK
İSTANBUL, NİSAN-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOKLASİK REALİZM ve KRİZ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Klasik Realizm	10
2.2. Yapısalcı Realizm	12
2.3. Neoklasik Realizm	14
2.4. Dış Politika Kavramı	29
2.4.1. Dış Politika Analizi	31
2.4.2. Dış Politika Analizi Düzeyi: Birey, Devlet ve Sistem	34
2.4.3. Birey	36
2.4.4. Devlet Düzeyi Analizi	39
2.4.5. Sistem Düzeyi Analizi.....	41
2.5. Kriz Kavramı	43
2.5.1. Kriz Çeşitleri	50
2.5.1.1. Taraflarına Göre Krizler	50
2.5.1.2. Kriz-Zaman İlişkisine Göre Krizler	52
2.5.1.3. Tarafların Niyetine Göre Krizler	54
2.5.1.4. Coğrafyaya Göre Krizler	57
2.5.1.5. Krize Neden Olan Olayın Niteliğine Göre Krizler	58
2.5.1.6. Krizi Yaratan Olayın Etkisine Göre Krizler	60
2.5.2. Kriz Evreleri	62
2.5.3. Kriz Yönetimi.....	63
2.5.3.1. Saldırgan Kriz Yönetimi Stratejileri	65
2.5.3.1.1. Şantaj Stratejisi	65
2.5.3.1.2. Sınırlı-Tersine Çevrilebilir Ölçüm	66

2.5.3.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi	67
2.5.3.1.4. Oldu-Bittiye Getirme Stratejisi	68
2.5.3.1.5. Yıpratma Stratejisi	69
2.5.3.2. Savunmacı Kriz Yönetim Stratejileri	69
2.5.3.2.1. Zorlayıcı Diplomasi	69
2.5.3.2.2. Sınırlı Tırmandırma Stratejisi	71
2.5.3.2.3. Misilleme Stratejisi	72
2.5.3.2.4. Kapasite Testi Stratejisi	72
2.5.3.2.5. Hat Çizme Stratejisi	73
2.5.3.2.6. Taahhütlerin Yerine Getirilmesi Stratejisi	73
2.5.3.2.7. Zaman Kazanma Stratejisi	74
2.5.3. Krizlerde Analiz Düzeyi.....	74
3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA SÜRECİ	76
3.1. Dış Politika Karar Alma Sürecinde Yasama Organının Görev ve Yetkileri.....	77
3.2. Dış Politika Karar Alma Sürecinde Yürütme Organının Görev ve Yetkileri.....	78
3.2.1. Cumhurbaşkanı.....	78
3.2.2. Bakanlar Kurulu ve Başbakan.....	80
3.2.3. Dışişleri Bakanlığı.....	83
3.2.4. Türk Silahlı Kuvvetleri.....	87
3.2.5. Milli Güvenlik Kurulu.....	90
3.2.6. Milli İstihbarat Teşkilatı.....	94
3.3. Türk Dış Politikası: Karar Alma Süreci	97
3.4. Dış Politikada Algı ve Algı Yönetimi.....	100
3.4.1. Söylemden Algı Yönetimine.....	103
3.4.1.1. Algı Yönetiminin Devlet Kanadı: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü	107
3.4.1.2. Algı Yönetiminin Kitleli Yayıncısı: TRT	110
3.4.1.3. Hükümet Sözcüsü	114
4. TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE MAVİ MARMARA: KRİZ YÖNETİMİ İNCELEMESİ	115
4.1. Krizin Arka Planı.....	115
4.1.1. Filistin Sorunu ve Türkiye.....	118
4.1.2. Krize Neden Olan Gelişmeler ve Aktörler	122
4.1.2.1. Dünyada ve Türkiye’de NGO’lar	122
4.1.2.2. Bir İnsan Hakları Kuruluşu Olarak İHH	127
4.2. Mavi Marmara Krizi’nde Bağımsız Değişkenler	130
4.2.1. Krizin I. Bağımsız Değişkeni: Uluslararası Sistemin Yapısı	130
4.2.2. Krizin II. Bağımsız Değişkeni: Bölgesel Gündem	133

4.3. Mavi Marmara Krizi’de Ara Değişkenler	142
4.3.1. Kriz Sürecinde Türkiye’de Gündem ve Yapı	143
4.3.2. Türkiye’de Dış Politika Karar Alma Süreci ve Lider Etkisi	145
4.3.3. İsrail’de Dış Politika: Güvenlik Kültürü, Ordu, Knesset ve Lider	150
4.4. Mavi Marmara Krizi’nde Kriz Yönetim Süreci.....	158
4.4.1. Kriz Öncesi Evre	159
4.4.2. Kriz Evresi.....	166
4.4.3. Yumuşama Evresi.....	178
4.4.4. Kriz Yönetimi.....	201
5. SONUÇ	218
KAYNAKÇA	226
ÖZGEÇMİŞ	246

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Mavi Marmara Krizi Özet Tablo	115
Tablo 4.2: Mavi Marmara Krizi Gerçekleştiğinde Karar Alma Sürecindeki Aktörler	143
Tablo 4.3: Mavi Marmara Krizinin Evreleri	159
Tablo 4.4: Gazze İnsani Yardım Filosuna Dâhil Olan Gemiler	161
Tablo 4.5: Gazze Filosu Seyir Çizelgesi	162
Tablo 4.6: Krizin Özellikleri ve Kriz Yönetim Stratejileri	167
Tablo 4.7: Mavi Marmara Krizi Sınıflandırma Özet Tablosu	201

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Neoklasik Realizm: Dış Politika Analiz Modeli	17
Şekil 2.2: Neoklasik Realist Modelin Kriz Davranışı	23
Şekil 2.3: Analiz Seviyesi ve Dış Politika Çalışması	35
Şekil 4.1: Türkiye – İsrail Mavi Marmara Krizi Yönetim Süreci	217

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASEAN:	Güneydođu Asya Ulusları Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
BYEGM:	Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA:	Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
FKÖ:	Filistin Kurtuluş Örgütü
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAMAS:	<i>(Harakat al-Muqāwamah al-Islāmiyyah Islamic Resistance Movement/ İslami Direniş Hareketi)</i> İslami Direniş Hareketi
HSYK:	Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IDF:	İsrail Savunma Kuvvetleri
IMF:	Uluslararası Para Fonu
İHH:	İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
MEB:	Münhasır Ekonomik Bölge
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MGSB:	Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD:	İsrail İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
NAFTA:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO:	Hükümetler Dışı Örgütler
ECOSOC:	Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey
NPT:	Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
PKK:	Kürdistan İşçi Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START:	Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
THY:	Türk Hava Yolları
TPAO:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRT:	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UAEA:	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
UNIFIL:	Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Barış Gücü

1. GİRİŞ

Türkiye, İsrail’i Ortadoğu’da resmi olarak tanıyan ilk Müslüman ülkedir. İsrail Türkiye’nin tavrını ve politikalarını 90’lı yıllara kadar belirsiz olarak görürken; Türkiye, Arap dünyası ve İsrail arasındaki sorunlara doğrudan doğruya taraf olmamayı seçmiş, ikisi arasında denge kurma yoluna gitmiştir.¹ Türkiye, İsraille diplomatik ilişkilerini hiçbir zaman kesmemiş; ancak güçlü bir ittifak ilişkisi içerisinde görünmekten de uzak durmuştur.²

1994 senesinde Türkiye-İsrail ilişkilerinde askeri-diplomatik alanda başlayan yakınlaşma, politik ve en sonunda ekonomik-istihbarat paylaşımlarına uzanan bir hatta ilerlemiştir. İki ülke arasında, 23 Şubat 1996’da imzalanan Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması ile ilişkileri stratejik boyuta taşınmıştır. 14 Mart 1996 tarihinde imzalanan Serbest Ticaret Antlaşmasıyla iki ülke arasındaki işbirliği daha da geliştirilmiştir. 28 Ağustos 1996 tarihinde imzalanan Savunma Sanayi İşbirliği Antlaşması terörizme karşı istihbarat alanında geliştirilen işbirliği ile Türkiye sınırları PKK’ya karşı İsrail’in güvenlik şemsiyesi altına alınmıştır. Askeri alanda eğitimler, ortak tatbikatlar ile başlayan süreç, çeşitli askeri araçların modernizasyon projelerinin İsrail’e verilmesi ile birlikte ekonomik alana ilişkiler daha da ilerlemiştir.

İki ülkenin siyasi anlamda yakınlaşmasının görünür hale gelişi Oslo görüşmelerinin başlamasıyla Ortadoğu’da esen barış rüzgârları ile bağlantılıdır. Türkiye-İsrail ilişkilerinin zirvesi, 1994-2002 yılları arasında yaşanmıştır. Bu Türkiye’nin hem iç hem de dış politikasının “güvenlik” üzerinden değerlendirildiği; yine aynı parametreler üzerinden uygulandığı bir dönemi anlatmaktadır. 1994-2002

¹ Ofra Bengio, **Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Staretejik İşbirliğine**, çev: Filiz Kaynak Dışkaya (Ankara: Erguvan Yayınevi, 2009): 153.

² Çağrı Erhan, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Geleneksel Olana Dönüş”, <http://www.usakgundem.com/yazar/1284/t%C3%BCrkiye-%C4%B0srail-%C4%B0li%C5%9Fkilerinde-geleneksel-olana-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F.html>, [16.04.2010].

arası dönemde tamamlayıcı nitelikler içeren benzer tehdit algılamaları, ikili ilişkileri bölgesel dinamiklerden bağımsız olarak, hızla gelişmesini sağlamıştır.

AK Parti'nin Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelişi ile birlikte Türkiye-İsrail ilişkilerinin bir önceki dönemdeki gibi devam edip etmeyeceği sorusu gündeme gelmişse de AK Parti iktidarının ilk döneminde Türkiye-İsrail ilişkilerinde önemli bir sorun yaşanmamıştır. Hatta bu dönemde geliştirilen iyi ilişkiler, Suriye-İsrail barış görüşmelerinde arabuluculuk rolü oynayarak Arap-İsrail barış sürecine katkıda bulunmaya amaçlamıştır. Ancak Türk yetkililer bu dönemde Gazze'de yaşanan can kayıplarına insani reflexler göstermeyi sürdürmüştür. 2004 yılında İsrail'in Refah Mülteci Kampı'na gerçekleştirdiği operasyon Türk yetkililerce kınanmış; Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İsrail'i "devlet terörü" uygulamak ile itham etmiştir. Türkiye'nin Suriye-İsrail arasında arabuluculuğu 2005 yılında taraflarca kabul edilmiştir. 2006'da İsrail'in sonuçlarını tanımadığı Filistin seçimlerini kazanan HAMAS Büro Şefi Halid Meşal'in Türkiye'yi ziyareti ilişkilerde gerginliğe sebep olmuştur. Türkiye'nin planladığı Suriye-İsrail arabuluculuk çabaları 2007 senesinde II. Lübnan Savaşı sonrası hayata geçirilmiştir. Ancak bu yönde devam eden çabalar 2008 yılının son günlerinde İsrail'in gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Operasyonu ile kesintiye uğramıştır. Başbakan Erdoğan operasyonu "*Türkiye'nin arabuluculuk rolüne saygısızlık*" olarak değerlendirilmiş; aynı dönemde Gazze'yi "*açık hava hapishanesi*"ne benzetmiştir. Türkiye-İsrail arasındaki gerginlik, 2009 yılında Davos'ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu toplantısına da yansımıştır. Erdoğan'ın toplantıda Şimon Perez'e dönerek "*...öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz*" demesinden sonra Türkiye-İsrail ilişkileri sıkça tekrarlanan krizlerin döngüsü halini alırken; Türkiye'nin arabuluculuk rolü üstlenmesi imkânsız hale gelmiştir. Davos'un ardından Türkiye'nin Anadolu Kartalı Tatbikatı'nın uluslararası bölümünü iptal etmesi; İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon'un Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u odasında kendisinden alçak bir koltuğa oturtması ve TRT'de yayınlanan "Ayrılık" isimli dizide İsrail askerlerinin sivillere ateş ederken gösterilmesi ikili ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.³ Bu olaylar İsrail tarafında Türkiye'nin iç politikaya yönelik yatıştırma hamleleri şeklinde değerlendirilmiş ve bu nedenle kısa süre içerisinde ilişkiler normal seyrine dönmüştür.

³ Sürecin bir analizi için bkz. Oğuz Çelikkol, **One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye- İsrail Çatışması**, (İstanbul: Doğan Kitap), 2014.

Mavi Marmara Krizi ise Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan tüm diğer krizlerden farklı bir yerde bulunmaktadır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından “Türkiye’nin 11 Eylül’ü”⁴ olarak tarif edilen kriz, 2010 yılından bugüne kadar iki ülke ilişkilerinin oldukça derinden sarsıldığı bir bakıma “aralarına kan girdiği” özgün bir olaydır. Ayrıca, Türkiye açısından Mavi Marmara Krizi, sivil toplum örgütlerinin başlattığı bir eylemin Türkiye-İsrail arasında dış politika krizi yaratmasının bir örneğidir.

Mavi Marmara Krizi’nin ortaya çıkmasından sonra -31 Mayıs 2010 tarihinden itibaren- uluslararası ilişkiler alanında çalışan pek çok uzman/akademisyen olayı bir “kriz” olarak değerlendirmelerine karşın hemen hiç kimse olayı kriz yönetimi ve analizi perspektifinden değerlendirmemiştir. Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse olay sonrası bütün tartışmalar kimin haklı, kimin haksız olduğu yönünde fikir beyanı, taraf olma hali ve belirlenen tarafı savunma işlevi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Mavi Marmara Krizi’nin akademik çalışmalarda yer alış biçimi ise daha çok Türkiye-İsrail ilişkileri bağlamındadır. Henüz doğrudan Mavi Marmara olayını merkezine alan yeterli sayıda akademik çalışma bulunmamaktadır. Konu üzerine yazılan birkaç tez ise, olayı tüm boyutları ile inceleme konusunda yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Muhammet Cemal Şahinoğlu’nun *Dış Politikada Sivil Toplum Etkisi: Mavi Marmara Olayı Örneği* isimli tez çalışmasında küreselleşmenin etkisiyle kendisine alan tanınan sivil toplum kuruluşlarının artık diğer devletlerin siyasetlerini de müdahaleye açık hale getirdiğini savunmuştur. Olay özelinde devletlerden daha esnek normlara sahip sivil toplum kuruluşlarının bir sivil itaatsizlik örneği gösterdiğini ifade etmiştir.⁵ Çalışma son tahlilde olayın Türkiye-İsrail arasında bir krize dönüştüğünü ifade etmekle birlikte hem kriz yönetim sürecinin her iki tarafta da nasıl işletildiğini göz önünde bulundurmamış, hem de uluslararası ilişkilerin teorik perspektifi kullanılarak hazırlanmamıştır. Şenol Uslanmaz’ın *Açık Denizlerde Devletlerin Müdahale Yetkileri: Mavi Marmara Örneği* isimli tez çalışması ise, olayın hukuki boyutunu, San Remo elkitabı bağlamında, devletlerin açık deniz araçlarında müdahale yetkisi üzerinden ele almıştır. Yine Türkiye’de yazılmış iki adet tez ise, olayın İsrail ve Türk

⁴ “İsrail’in Saldırısı Bizim 11 Eylülümüz”, **Milliyet Gazetesi**, 7 Haziran 2010.

⁵ Muhammet Cemal Şahinoğlu, “Dış Politikada Sivil Toplum Etkisi: Mavi Marmara Olayı Örneği”, (Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013):80-83.

basınında ele alınış biçimlerini incelemiş; yani iki ülkede olay üzerine hâkim söylemin nasıl oluşturulduğu ile sınırlı kalmıştır.⁶ Ayrıca Gencer Özcan, “*Aynalar Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler*”⁷ isimli makalesinde Mavi Marmara olayının Türkiye İsrail ilişkilerinde ne anlama geldiğini ve önemini anlatmıştır. Olayın ‘ilk’lerini büyük ölçüde ortaya koymakla birlikte; bu makalede de bütünüyle bir kriz analizinin yapıldığını söylemek mümkün değildir. Mavi Marmara Krizi ile ilgili, kriz analizine en yakın çalışma International Crisis Group’un Avrupa Raporu adı altında yayınladığı “*Türkiye’nin İsrail ve İran Krizleri*”⁸ isimli rapordur. Bu rapor kullanılan teknik itibariyle çalışmamızla tam anlamıyla örtüşmemekle birlikte, olayın hemen ardından yayınlanmış ve karar alıcıların düşünce biçimi birçok bürokratla gerçekleştirilen mülakatlarla ortaya konulmuştur.

Bu çalışmamızda 90’lı yıllarda stratejik açılımlar yapan Türkiye-İsrail ilişkilerinin seyrini değiştiren Mavi Marmara Krizi, kriz yönetimi ve analizi kavramları çerçevesinde incelenecektir. Bu bağlamda her iki ülkede karar alıcıların bu dış politika krizi içerisinde nasıl bir siyasa oluşturdukları, krizi nasıl yönettikleri kavramsal-kuramsal açıdan analiz edilecektir. Türkiye-İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara Krizi’ni seçmemizdeki temel neden; Ortadoğu’da özellikle 90’lı yıllarda askeri işbirliği beraberinde ekonomik ilişkiler geliştiren ve “stratejik ortak” olarak da tarif edilen ülkelerdeki karar alıcıların krizi farklı bakış açılarını, gelişmeleri nasıl değerlendirdiklerini ve bu noktaya nasıl geldiklerini ortaya koymaktır.

Türkiye-İsrail ilişkilerinde etkisini gözlemleyeceğimiz Mavi Marmara Krizi’ni analiz edebilmek için birbiriyle ilintili üç alanın kavramsal–kuramsal olanaklarından yararlanmış olacağız. Bunlar sırasıyla uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde Neoklasik Realizm, Dış Politikada Karar Alma yaklaşımları ve Kriz

⁶ Bu tezler için bkz. Hülya Kızılyılan, “Türk Basınında Son Dönem İsrail İlişkileri: Mavi Marmara Olayı” (Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Şenol Usanmaz, “Açık Denizlerde Devletlerin Müdahale Yetkileri: Mavi Marmara Örneği (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Erhan Sırt, “İsrail’in Mavi Marmara Baskınına Kamu Diplomasisi Aracılığıyla Meşrulaştırma Çabaları” (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

⁷ Gencer Özcan, “Aynalar Galerisi: Türkiye İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar ve Gerçekler”, **Ortadoğu Analiz**, (Cilt: 2, Sayı: 18, 2010): 36-45.

⁸“Türkiye’nin İsrail ve İran Krizleri”, **International Crisis Group Avrupa Raporu No 208**, 8 Eylül 2010, http://www.crisisgroup.org/~media/files/europe/208_israel_and_iran_full_report_turkish.pdf , [15.01.2015].

Yönetimi-Analizi yaklaşımlarıdır. Uluslararası ilişkilerde hala temel aktör konumunu koruyan devletlerin dış politika davranışlarını kriz sürecinde analiz edebilmek bakımından dış politika davranışlarının şekillenmesini sağlayan süreç ve yapılara dair bir analiz yapmak gereği vardır. Bu bağlamda, krize ilişkin kararların alındığı süreçteki bağımsız, ara ve bağımlı değişkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Neoklasik Realizmin uluslararası sistemin devletlerin dış politika kararlarındaki etkisini analiz edebilmek açısından sunmuş olduğu tartışma zemininden hareket edersek, karar verici odağında bir analiz yapılırken devletin iç yapısal özellikleri ve kapasitesinin yanı sıra, doğrudan siyasi sorumluluğu üstlenen nihai karar verici durumundaki aktörün algısal, bilişsel, davranışsal özelliklerini de değişken olarak kabul etmesi kriz özelinde yapacağımız analizi kolaylaştırmaktadır. Çünkü bir dış politika gelişmesini “kriz” olarak algılayacak ve kabullenecek olan liderin kriz anındaki koşulları değerlendirmesi ve mevcut kısıtlı seçenekler arasında bir tercihe zorlanması dış politika ve karar alma analizinde davranışsal özellikleri de göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Bir devletin dış politika kararını uluslararası sistem belirlemektedir savı kararın analizine yeterince açıklama getirmediği gibi uluslararası sistemin etkisini göz ardı ederek lidere veya iç yapısal koşullara aşırı rol yükleyerek analiz yapmak da yapılacak bir analizi eksik bırakmış olacaktır. Dolayısıyla dış politika krizlerinin olabildiğince eksiksiz bir analizini yapabilmek için kriz anındaki uluslararası sistem özelliklerini ve gündemini, krizin yaşandığı alt bölgesel sistemdeki gündem ve özellikleri dikkate aldığımız kadar ara değişkenler olarak kabul edeceğimiz iç yapısal koşullara ve kriz anındaki karar alma sürecinin yapısına, siyasi sorumluluğu üstlenen lidere bakmak gerekecektir.

Böylesi bir analizde dikkat edilmesi gereken nokta kriz anındaki karar alım sürecinin aslında bir dinamik süreç olduğudur. Çünkü uluslararası sistemin bir parçası olarak devletler dışı ilişkin olarak almış ve uygulamış olduğu kararlar ile sisteme bir çıktı üretmiş olurlar. Dış politika kararı-davranışı olarak kabul edeceğimiz bu çıktı aynı zamanda sistemdeki diğer çok sayıdaki aktörlerin davranışlarını etkilemeye yöneliktir. Dolayısıyla sistemdeki diğer aktörlerin bu çıktıya dair tepkileri döngüsel bir sürece işaret etmektedir. Bu etkileşim sistemde sınırlı bir değişim/dönüşüm yaratabileceği gibi etkisiz de kalabilir. Bu döngüsellik içerisinde karar alıcı sisteme yansıtılmış olduğu kararının geri bildirimlerine dayanarak kararını yeniden değerlendirebilme olanağı bulur. Kriz durumlarında bu

döngüsellikğin işlemeşi ve karar alıcı bakımından tüm sonuçlarıyla önceden görülebilmesi çoğunlukla mümkün değildir. Eğer ani ve hızlı gelişen, tehdit algısının yoğun yaşandığı bir krizden söz ediliyor ise karar alıcının krize ilişkin karar almasını kolaylaştıracak doğru bilgi akışına ve bu bilgiyi analiz ederek stratejik-taktik karar üretebilecek kriz yönetim mekanizmasına ihtiyacı vardır. Kriz yönetim süreçlerinde iyi işleyen, kurumsal kültürü gelişmiş bir kriz yönetim mekanizmasına sahip olursa bile krize ilişkin doğru ve hızlı bilgi akışını sağlayabilmek her zaman mümkün değildir. Kaldı ki tüm bunların elde edilebildiği durumlarda dahi krizin doğrudan muhatabı durumundaki diğer aktörü bakımından aynı işleyişten söz etmek zordur. Ayrıca krizi yöneten karar alıcılar özelinde tam bir objektif rasyonaliteden söz edebilmek de mümkün değildir. Bunun sonucunda uyuşmazlık, çatışma, kriz zincirinde taraflar arasında süreci yönetmek ve uzlaşmayı sağlamak mümkün olamamakta, kriz hali kolaylıkla askeri bir çarpışmaya- savaşa dönüşebilmektedir.

Çalışma, Gazze Filosu'nun ön hazırlık çalışmalarından itibaren başlatılmış olup 2014 yılının son günlerine kadarki zaman dilimi içerisinde krizin bütün evrelerini kapsamaktadır. Bu nedenle tezin belirtilen süreç içerisinde bir anlam ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, tarihsel süreç içerisinde krizin bütün ayrıntılarıyla bütünsel olarak ele alınabilmesi amacıyla Filistin Sorunu konusunda Türkiye'nin yaklaşımı ile sivil toplum kuruluşlarının Dünya'da ve ülkemizde gelişimine değinilmesi uygun bulunulmuştur.

Bu çerçevede araştırma dört bölüm olarak planlanmaktadır; çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan girişte araştırmamızın temelini oluşturan sorulara, analizlerimizde kullanacağımız hipotezlere, bu soru ve hipotezleri açıklamakta yararlanabileceğimiz kavram, kuram ve yöntemlere dair genel bilgilere yer verilecektir. Mavi Marmara Krizi'nin olayı her iki tarafı için kriz birbirlerinden farklı olaylara yüklenen anlamların sonucu olarak görülmelidir. Hem Türkiye hem de İsrail açısından krizi başlatan olay ya da eylem aynı değildir. İsrail'in krizi, Gazze Filosu'nun Antalya Limanı'ndan ayrılmasıyla; Türkiye'nin krizi ise Mavi Marmara gemisine İsrail Deniz Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği askeri operasyon – özellikle can kayıpları ile- başlamıştır. Kriz yönetim süreci ise bir yandan İsrail'den Gazze ablukasına son verilmesinin istenmesi ile zamana yayılmış ve bu istemler kriz öncesi döneme hızla geri dönülme ihtimalinin azalmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin uygulayacağı yaptırımların herhangi bir zamansal kısıtlamaya sahip olmaması, rakip

üzerinde yoğun bir baskıya sebep olmamıştır. Krizin her iki taraf açısından da bu noktaya kadar tırmanması, tarafların karşılıklı stratejik tercihlerinin bir sonucu olarak görülmelidir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin kopmasının bu nedenle tolere edilebilir bir durum olarak görüldüğü düşünülmektedir. Türkiye açısından Mavi Marmara krizinin iktidarın Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkilerini, Ortadoğu'daki stratejik ortamı ve kendi konumunu yeniden tanımlamaya gittiğinin bir göstergesidir. Türkiye'nin krizi uluslararası alana taşınması, sürecin siyasal dinamiklerin etkisi ile şekillenmesine yol açmıştır. - kriz yönetiminin başarılı şekilde ilerlemesi karar alıcının krizin kendine özgü şartları iyi değerlendirmesine, dikkate almasına bağlıdır. Her iki ülkede de karar alıcılar krizi fırsata çevirme eğiliminde olmuşlardır. *“Filistin'in 'aktif sahiplenilmesi' bir taraftan Ankara'nın merkez ülke bağlamında Ortadoğu'nun temelinde inşa etmeye çalıştığı 'liderlik' imajının temel ayaklarından birisine dönüşürken, diğer taraftan iç siyasette AK Parti'ye önemli bir mobilizasyon imkânı sağlamıştır.”*⁹

İkinci bölümde ise araştırmamızın kavramsal-kuramsal zeminini oluşturacak bilgilere ayrıntılı olarak değinilecektir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde neoklasik realizm ve kriz kavramsal ve kuramsal çerçevede ayrıntılı olarak ele alınacak; dış politika kavramı, analizi, düzeyleri, daha sonra kriz kavramı ayrıntılı olarak tanımlanıp çeşitleri, evreleri, yönetimi ve krizlerde analiz düzeyi ayrıntılı olarak incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise Türk dış politikasında karar alma süreci; yasama ve yürütme görev ve yetkilerini paylaşan Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu, Dışişleri Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Güvenlik Kurulu, Milli İstihbarat Teşkilatı ele alınacaktır. Bunun dışında devlet aygıtının resmi söylem araçlarını incelemek açısından Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, TRT, hükümet sözcüsünün işlevi ele alınacaktır.

Tezin son bölümünde Türkiye-İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara Krizi; krizin arka planı, bağımsız değişkenleri, ara değişkenler kriz üzerinden analiz edilecek olup; krizin yönetim süreci, ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu tez çalışmasında konuyla ilgili gerek İngilizce ve Türkçe birçok birincil kaynaktan istifade edilmiştir; doğaldır ki krize ilişkin karar alma sürecinde devletlerin açıklamış olduğu resmi bilgi ve belgelerin kısıtlılığı çalışmanın aşması gereken en önemli engeldir.

⁹ Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar** (İstanbul: Etkileşim Yayınevi, 2013): 302.

Tez araştırma ve yazım süreci Doç. Dr. Fuat Aksu'nun yürütücülüğünde sürdürülmekte olan “Türkiye’de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi” başlıklı 112K172 nolu TÜBİTAK 1001 projesinin düzenli çalışmalarından, yöntem ve kaynaklarından yararlanılarak tartışma süzgecinden geçirilmiştir.